

درس ۲ روش پژوهش در تاریخ ، بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

۱ - مورخان در رویارویی با یک گزارش تاریخی به چه کاری می پردازند ؟
به (اعتبارسنجی) و به اصطلاح (نقد) آن می پردازند .

۲- منظور از نقد خبر تاریخی چیست ؟

نقد یک خبر تاریخی ، در حقیقت همان اعتبارسنجی ، و بررسی (اصالت خبر) است .

۳- اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر در چند مرحله انجام می گیرد ؟

۱ - سنجش اعتبار و نقد روایت کننده .

۲- سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش ها و منابع تاریخی .

۴ - سنجش اعتبار و نقد روایت کننده و بر چه اساسی انجام می گیرد ؟

مورخ ، ویژگی های هویتی روایت کننده خبر ، محل تولد و زندگی ، گرایش فکری ، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او را مورد مطالعه قرار می دهد و علایق و انگیزه های راوی را در بیان یک خبر ، بررسی می کند تا اندیشه و مقصود او را کشف کند . فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر وجود دارد ؛ بدین معنی که روایت کننده خود شاهد وقوع رویداد بوده و یا از دیگران نقل کرده است .

ارزش و اعتبار خبری که راوی خود شاهد یک رویداد بوده ، بیشتر از خبری است که روایت کننده از دیگران نقل کرده است . برخی مورخان مانند مسعودی برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از گزارش های تاریخی به مسافرت پرداخته تا از نزدیک ، محل رویدادها را مورد مطالعه قرار دهند .

۱ - مطابقت با عقل

۲- مطابقت و مقایسه با سایر منابع و شواهد

۳- مطابقت با نتایج تحقیقات باستان شناسی

۴- سنجش گزارش ها بر اساس زمان و مکان

۵- اعتبارسنجی بر اساس دستاوردهای علوم تجربی

۶- اعتبارسنجی بر اساس دستاوردهای سایر علوم انسانی

۵- سنجش

اعتبار و نقد و

بررسی

گزارش ها و

منابع تاریخی

سوالات مربوط به این ۶ مورد به قرار زیر است :

- ۱ - سنجش اعتبار گزارش ها و منابع تاریخی بر اساس (مطابقت با عقل) چگونه انجام می گیرد ؟
یکی از موثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی خبر، مطابقت آن با عقل است . در گذشته بسیاری از مورخان با اعتقاد بر این اصل ، برای سنجش اخبار ، از (معیار عقل) بهره می بردند .
یعقوبی ، مقدسی ، بیهقی ، ابن مسکویه ، ابن اسفندیار ، عدم مطابقت يك روایت تاریخی با عقل را دلیل نادرستی و بطلان آن می دانستند .
- ۲- در سنجش اعتبار گزارشهای تاریخی (مطابقت و مقایسه با سایر منابع و شواهد) چگونه انجام می گیرد ؟
مقایسه و مطابقت يك خبر تاریخی با سایر منابع مانند اطلاعات مندرج در سایر کتاب های تاریخی ، و یا نوشته های دیگر مانند : نسب نامه ها ، سفرنامه ها ، سیاست نامه ها ، فتوت نامه ها ، دیوان های اشعار ، متون اخلاقی ، و مانند آنها ، روش سودمندی در (تعیین اعتبار اخبار و اسناد) است .
- ۳ - در سنجش اعتبار گزارش های تاریخی ، (مطابقت با تحقیقات باستان شناسی) چگونه انجام می گیرد ؟
دانش باستان شناسی با بهره گیری از ابزارها و روش های مدرن پیشرفت زیادی کرده ، و نتایج تحقیقات آن ، معیار مناسبی برای سنجش اعتبار تاریخی است . نتایج تحقیقات علمی باستان شناسان بر روی آثار گوناگون تاریخی ، محوطه ها و بناها ، به مورخان کمک می کند تا اخبار و مندرجات کتابهای تاریخی را به دقت ارزیابی کنند .
- ۴- سنجش گزارش های تاریخی بر اساس (زمان و مکان) چگونه انجام می گیرد ؟
زمان و مکان ، دو رکن مهم یک رویداد تاریخی هستند . خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان باشد ، از اعتبار و اصالت کافی برخوردار نیست .
- ۵ - سنجش گزارش های تاریخی بر اساس (دستاوردهای علوم تجربی) چگونه انجام می گیرد ؟
امروزه پیشرفت علوم تجربی ، به ویژه فیزیک ، شیمی ، زیست شناسی ، پزشکی ، و ابداع روش ها و ابزارهای مدرن ، نقش زیادی در (تعیین اصالت و اعتبار اسناد و اخبار) ایفا می کنند .
همخوانی یا عدم همخوانی یافته های این علوم با داده های تاریخی ، روش مفیدی در تعیین اصالت و اعتبار گزارش های تاریخی است .
- ۶- سنجش گزارش های تاریخی به کمک (دستاوردهای سایر علوم انسانی) چگونه انجام می گیرد ؟
پژوهش های سایر علوم انسانی مانند : جامعه شناسی تاریخی ، جغرافیای تاریخی ، دیرینه شناسی ، بوم شناسی ، مردم شناسی ، اسطوره شناسی ، زبان شناسی ، خط شناسی ، نسخه شناسی ، نشانه شناسی و برخی از رشته های دیگر ، دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می دهند .

- ۱ - تاریخ نگاری روایی
- ۲ - تاریخ نگاری ترکیبی
- ۳ - تاریخ نگاری تحلیلی

۶ - انواع روش های تاریخ نگاری را نام ببرید .

۱ - منظور از تاریخ نگاری روایی چیست ؟

در این نوع تاریخ نگاری ، مورخ ، روایت های مختلف درباره يك موضوع واحد را ، با ذکر اسناد مي نويسد . از مهمترین ویژگی های این نوع تاریخ نگاری این بود که مورخ ، بدون هیچگونه دخل و تصرفی در روایات ، آنها را عیناً ذکر می کردند . این نوع تاریخ نگاری در آغاز ، برای ثبت وضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار می رفت ، ولی بعدها برای ثبت وقایع مورد استفاده قرار گرفت . از برجسته ترین چهره های تاریخ نگاری روایی ، مورخ و مفسر مشهور ، (محمد بن جریر طبری) است . او سعی داشت صحت و سقم مطالب را به خواننده واگذار کند .

(۱) شاید یکی از معایب این سبک تاریخ نگاری ، این باشد که نویسندگان به دور از هرگونه نقد و انتقاد ، هیچ نظری در باره درستی یا نادرستی خبر ارائه نمی دهد .

(۲) اما برخی آن را امتیاز بزرگی می دانند ، زیرا مورخان بعدی که با اخبار گوناگون درباره یک موضوع روبه رومی شوند ، با به دست آوردن اسناد و مدارک کافی درباره اصل خبر به قضاوت می پردازند .

۲ - منظور از تاریخ نگاری ترکیبی چیست ؟

در این روش ، مورخ ، با مطابقت همه روایات ، (یک گزارش واحد) از آنها درباره یک موضوع تنظیم می کند ، بی آنکه به ذکر همه روایات پردازد ؛ به این سبب مورخ ناچار به انتخاب و گزینش است . و امکان دارد برخی از جنبه های خبر ، از چشم او دور بماند .

این نوع تاریخ نویسی از اواخر قرن ۳ هجری قمری (۹ م) رایج شد .

مانند فتوح البلدان بلاذری (قرن ۳ هجری) ، اخبار الطوال دینوری (متوفای ۲۹۰ ق) .

۳ - تاریخ نگاری تحلیلی چیست ؟

مورخ در این روش با بررسی دقیق و موثکافانه ، تمام اخبار و روایات مربوط به يك رویداد ، و نقد آنها به تحلیل و تفسیر علل و پیامدهای آن می پردازد . مانند : تاریخ بیهقی ، مروج الذهب (مسعودی) ، تجارب الامم (ابوعلی مسکویه) .

۷ - مهمترین ویژگی های تاریخ نگاری روایی را بنویسید .

از مهمترین ویژگی های تاریخ نگاری روایی این بود که مورخ ، بدون هیچگونه دخل و تصرفی در روایات ، آنها را عیناً ذکر می کرد .

۸ - تاریخ نویسی روایی در آغاز برای ثبت وضبط چه مطالبی به کار می رفت ؟

این نوع تاریخ نگاری در آغاز ، برای ثبت وضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار می رفت ، ولی بعدها برای ثبت وقایع به کار رفت .

۹ - برجسته ترین چهره تاریخ نگاری روایی را نام ببرید . محمد بن جریر طبری

۱۰ - معایب و امتیازات تاریخ نگاری روایی را بنویسید .

(۱) شاید یکی از معایب این سبک ، این باشد که نویسنده به دور از هرگونه نقد و انتقاد ، هیچ نظری در باره درستی یا نادرستی خبر ارائه نمی دهد .

(۲) اما برخی آن را امتیاز بزرگی می دانند ، زیرا مورخان بعدی با اخبار گوناگون درباره یک موضوع روبرو می شوند و با به دست آوردن اسناد و مدارک کافی درباره اصل خبر به قضاوت می پردازند .

۱ - روش (سال شماری) :

در این روش ، حوادث به (ترتیب زمان وقوع آنها) نوشته می شوند . مثل طبری که در ذیل حوادث سال ۶۱ ق ، وقایع محرم و عاشورا را گزارش می کند .

۲ - روش (موضوعی) :

در این روش ، (یک موضوع خاص) محور تاریخ نگاری قرار می گیرد . مانند یک شهر ، جنگ ها ، و یا طبقاتی از مردم ، مثل شعرا یا اطبا . نمونه ای از این سبک تاریخ نویسی ، مروج الذهب و معادن الجواهر (علی بن حسین مسعودی) است .

۱۱ -

مورخان در

دوره اسلامی

از چه روش

های تاریخ

نویسی بهره

می بردند ؟

پایان درس دوم